मुंबई उच्च न्यायालय, मुंबई.

नागपूर खंडपीठ, नागपूर

पहिले अपिल क्रमांक : 1440/2009

युनियन ऑफ इंडिया ,
महाव्यवस्थापक,
मध्य रेल्वे, सीएसटी, मुंबई. : अपीलकर्ता

... **विरुद्ध** ...

1. श्रीराम झोलबाजी बंधे,
वय : 49 वर्षे, व्यवसाय : नोकरी

2. राजेश श्रीराम बंधे,
वय–19 वर्षे, व्यवसाय : विद्यार्थी.

3. अज्ञान आदित्य श्रीराम बंधे,
वय–14 वर्षे, व्यवसाय : विद्यार्थी,
अज्ञान पालनकर्ते पिता / उत्तरवादी क्र. 1.

सर्व राहणार 43, जागृती कॉलनी,
काटोल रोड, नागपूर. : उत्तरवादी

कु. नीरजा चौबे, अपीलकर्त्यांची अधिवक्ता
श्री. पी. एस. मिराशे, उत्तरवादींचे अधिवक्ता

न्यायमंच : उर्मिला जोशी–फाळके, न्यायमूर्ति.

तारीख: 23–1–2023

मौखिक न्यायनिर्णय :

1. सदर अपील द्वारे, अपिलार्थी – महाव्यवस्थापक, सेंट्रल रेल्वे, सि. एस. टी. मुंबई, यांनी दावा क्रं. 56/OA–II/RCT/NGP/2009 मध्ये रेल्वे दावा न्यायाधिकरण, यांनी

पारित केलेल्या निर्णय आणि निवाडा दिनांक 24/07/2009 ला आव्हान दिले आहे ज्याद्वारे भरपाई दावा मान्य करण्यात येऊन रक्कम रुपये ४,००,०००/– नुकसान भरपाई प्रदान करण्यात आली आहे. ह्यातील अपीलकर्ता हे मूळ उत्तरवादी आहेत, त्यांनी सदरचे अपील या आधारावर दाखल केले की, सूचना असूनही महिला रेल्वे पकडण्यासाठी पुलावरून धावत होती, तिने ट्रेनमध्ये चढण्याचा प्रयत्न केला आणि परिणामी रेल्वेगाडीच्या चाकां खाली आली. त्यामुळे रेल्वे पकडण्याच्या प्रयत्नात मयत हि खाली पडली, जखमी झाली आणि तिचा मृत्यू झाला. अपीलकर्त्याचा युक्तिवाद असा आहे की ही एक अनुचित घटना नाही, परंतु मृत व्यक्तीच्या निष्काळजीपणामुळे तिला स्वतःला झालेली दुखापत आहे आणि म्हणूनच उत्तरवादींना भरपाई देण्यास रेल्वे जबाबदार नाही. तथापि, विद्वान न्यायचौकशी न्यायालयाने त्याचा विचार केला नाही आणि चुकीच्या पद्धतीने नुकसान भरपाई दिली आहे.

2. तर, उत्तरवादी यांचे म्हणण्यानुसार, मृत ट्रेनमध्ये चढत असताना अपघात झाला आणि तिचा मृत्यू झाला, ती चुकून खाली पडली आणि म्हणून रेल्वे नुकसान भरपाई देण्यास जबाबदार आहे.

3. विरोधी पक्षांनी दिलेले मौखिक आणि दस्तावेजी पुरावा लक्षात घेता आणि दोन्ही बाजूंचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर न्यायधिकरणाने असा निष्कर्ष काढला कि मृत दिपलक्ष्मी प्रस्तुत दिवशी ट्रेनची खरीखुरी प्रवासी होती. न्यायाधिकरणाने असाही निष्कर्ष काढला की कथित घटना अनुचित घटनेच्या अंतर्गत समाविष्ट आहे आणि म्हणून, रेल्वे नुकसान भरपाई देण्यास जबाबदार आहे. न्यायाधिकरणाने असे मानले आहे की प्रवासी ट्रेनमध्ये प्रवेश करण्याचा प्रयत्न करीत होती आणि परिणामी ती खाली पडली, तिला दुखापत झाली जी रेल्वे कायदा, 1989 च्या कलम 123 (c) (2) अंतर्गत एक अनुचित घटना आहे.

4. विद्वान अधिवक्ता सुश्री नीरजा चौबे अपिलार्थी करिता आणि विद्वान अधिवक्ता श्री. पी. एस. मिराशे, उत्तरवादी क्रमांक 1 ते 3 करिता यांचे युक्तिवाद ऐकले.

5. विद्वान अधिवक्ता सुश्री नीरजा चौबे यांनी असा युक्तिवाद केला की मृत दीपलक्ष्मीकडे ट्रेनमध्ये चढण्यासाठी तिकीट नव्हते, त्यामुळे ती खरीखुरी प्रवासी नव्हती. खरं तर, तिला ट्रेन न पकडण्याच्या वारंवार सूचना देऊनही ती ट्रेन पकडण्याचा प्रयत्न करत होती. तिच्या निष्काळजीपणामुळे ही घटना घडली आणि ती स्वतः जखमी झाली, त्यामुळे

रेल्वे नुकसान भरपाई देण्यास पात्र नाही.

6. तव्दतच, विद्वान अधिवक्ता श्री. पी. एस. मिराशे यांनी युक्तिवाद केला की, मृतदेहाजवळ तिकीट न सापडल्याने ती तिकिटाविना प्रवास करत होती असे म्हणता येणार नाही. अनुचित घटनेदरम्यान तिकीट हरवण्याची शक्यता नाकारता येत नाही आणि त्यामुळे मृत व्यक्ती खरीखुरी प्रवासी होती असा अंदाज लावण्याची गरज आहे. त्यांनी पुढे सांगितले की, स्वतः जखमी होणे आणि अनुचित घटनेचा अर्थ लावणे हा मुद्दा सन्मा . सर्वोच्च न्यायालयाच्या विविध निर्णयांद्वारे स्पष्ट केला आहे. स्वतः जखमी झालेल्या व्यक्तीचा हेतू सिद्ध करायचा आहे कारण स्वतः जखमी होण्यासाठी अशा प्रकारची दुखापत करण्याचा हेतू असणे आवश्यक आहे आणि विशिष्ट स्तरावर केवळ निष्काळजीपणा करणे आवश्यक नाही. या दाव्याच्या समर्थनार्थ त्यांनी **युनियन ऑफ इंडिया –विरुद्ध– प्रभाकरन विजयकुमार आणि इतर, 2008 ACJ 1895** यावर भरवसा ठेवला ज्यामध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णयात असे म्हटले आहे की एक प्रवासी धावत्या ट्रेनमध्ये चढण्याचा प्रयत्न करत असताना खाली पडला आणि त्याचा मृत्यू झाला, रेल्वेची कोणतीही चूक नसतानाही रेल्वे प्राधिकरणाला नुकसान भरपाई द्यावी लागेल. **2018 (3) TAC 26** मध्ये नोंद असलेल्या **युनियन ऑफ इंडिया –विरुद्ध– रीना देवी** प्रकरणावर सुध्दा त्यांनी आपला विश्वास व्यक्त केला, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे की स्वतः केलेल्या जखमेसाठी अशा प्रकारची दुखापत करण्याचा हेतू असणे आवश्यक आहे, कोणत्याही विशिष्ट स्तरावरील निष्काळजीपणा नाही. अखेरीस, त्यांनी **2019 (6) बीसीआर 444**, मध्ये नोंद असलेल्या **दलित आणि इतर –विरुद्ध– युनियन ऑफ इंडिया मार्फत महाव्यवस्थापक, दक्षिण मध्य रेल्वे, सिकंदराबाद**, या प्रकरणावर विश्वास दर्शविला ज्यामध्ये असे ग्राह्य धरले आहे की केवळ मृताच्या मृतदेहाजवळ तिकीट सापडले नाही, तर तिच्याकडे तिकीट नव्हते असा निष्कर्ष काढल्या जाणार नाही.

7. विरोधी पक्षांचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर माझ्या निष्कर्षासाठी खालील मुद्दे उपस्थीत होतात आणि मी खालील प्रमाणे उत्तर देतो :

i) घटनेच्या तारखेला मृतक खरिखुरी प्रवासी होती का ?

ii) रेल्वे कायद्याच्या कलम 123 (सी) नुसार मृत्यू झालेल्या व्यक्तीचा अपघाती मृत्यू झाला आहे का?

iii) रेल्वे न्यायाधिकरणाने पारित केलेल्या निवाड्यात हस्तक्षेप करण्याची

आवश्यकता आहे का?

8. 12/02/2006 रोजी मृत दीपलक्ष्मी श्रीराम बंधे या अमरावती–नागपूर पॅसेंजरने वर्धा येथून नागपूरकडे प्रवासी म्हणून प्रवास करत होत्या या मुद्द्यावर उत्तरवादींच्या कायदेशीर वारसांनी नुकसान भरपाई मंजूर करण्यासाठी अर्ज दाखल केला. तिने साधारण तिकीट विकत घेतले होते. दुर्दैवी दिवशी जेव्हा ती ट्रेन पकडण्याचा प्रयत्न करत होती, तेव्हा ती खाली पडली आणि गंभीर जखमी झाली आणि तिचा मृत्यू झाला. या अपघाती मृत्यूची नोंद वर्धा रेल्वे पोलिसांनी केली होती. त्यानुसार तपासादरम्यान चौकशी पंचनामा करण्यात आला. मृत व्यक्ती सुमारे 50 वर्षांची होती आणि अर्जदार पूर्णपणे मृत व्यक्तीवर अवलंबून होते. रेल्वेगाडी पकडताना अपघातात तिचा मृत्यू झाल्याने सर्व अर्जदारांना भरपाई मिळू शकते. रेल्वेने या दाव्याला या आधारावर विरोध केला की, हा अपघात स्वतःच्या उतावळेपणामुळे आणि निष्काळजीपणामुळे झाला होता आणि या अपघाताला रेल्वे जबाबदार नाही. अपीलकर्ता रेल्वेचा आणखी एक युक्तिवाद असा आहे की मृत महिला खरिखुरी प्रवासी नव्हती आणि म्हणूनच ती नुकसान भरपाईसाठी पात्र नाही.

9. दाव्याच्या समर्थनार्थ अर्जदार क्रमांक 1 श्रीराम झोलबाजी बंधे यांनी साक्षीदारांच्या पिंजऱ्यात प्रवेश केला आणि कथित घटनेबाबत साक्ष दिली. त्यांनी अर्जातील युक्तिवादाचा पुनरुच्चार केला. त्यांची सखोल उलट तपासणी घेण्यात आली आणि उलट तपासणी दरम्यान असे समजते की 12 फेब्रुवारी 2006 रोजी संध्याकाळी 6.30 वाजता ते वर्धा रेल्वे स्थानकाच्या प्लॅटफॉर्मवर ट्रेन पकडण्यासाठी गेले होते. त्याने आपल्या पत्नीसाठी रेल्वेचे तिकीट विकत घेतले होते. त्यांच्यासोबत त्यांच्या पत्नीही होत्या. ट्रेन यापूर्वीच आली होती, त्याने सुरू होणाऱ्या ट्रेनमध्ये चढण्याचा प्रयत्न केला. मात्र, त्याची पत्नी ट्रेनमध्ये चढतांना रेल्वेगाडीतून खाली पडून जखमी झाली आणि तिचा मृत्यू झाला. या उलट तपासणी मध्ये असेही दिसून आले आहे की, जेव्हा मृत महिला ट्रेनमध्ये चढण्याचा प्रयत्न करत होती, तेव्हा ती खाली पडली आणि जखमी झाली.

10. रेल्वेच्या वतीने दावेदारांच्या युक्तिवादाचे खंडन करण्यासाठी रेल्वेने श्री धीरजसिंह राजारामसिंग ठाकूर यांची तपासणी केली. 12 फेब्रुवारी 2006 रोजी त्यांनी योग्य सिग्नल दिल्याचे त्यांनी सांगितले. त्यानंतर ड्रायव्हरने हॉर्न वाजवला आणि ड्रायव्हर, गार्ड आणि

त्याच्याकडून सिग्नलची देवाणघेवाण करून ट्रेन सुरू करण्यात आली. त्यावेळी ट्रेनमध्ये प्रवास करणारे सर्व प्रवासी डब्यात बसले. ही गाडी वर्धा रेल्वे स्थानकाच्या प्लॅटफॉर्म क्रमांक 1 वर पोहोचली. वर्धा रेल्वे स्थानकावरून रेल्वे निघाली आणी दोन बोगी (डबे) अजून पास व्हायचे होते तेव्हा एक महिला ट्रेन पकडण्यासाठी पुलावरून धावत होती. तो आणि इतर प्रवाशांनी ट्रेन पकडू नये म्हणून आरडाओरड केली, परंतु तिने त्याकडे दुर्लक्ष केले आणि ट्रेन पकडण्याचा प्रयत्न केला आणि अपघात झाला. हे मान्य आहे की, या साक्षीदाराची उलटतपासणी केली नाही आणि या साक्षीदाराच्या पुराव्याला आव्हानीत करण्यात आले नाही. रेल्वेने आणखी एक साक्षीदार नेमसिंग दिनेश याची चौकशी केली. त्याच्या पुराव्या मध्ये असे आढळून आले कि, अपघाताच्या दिवशी त्याने प्रवाशांना ट्रेनमध्ये चढण्यासाठी सावध करण्यासाठी शिट्टी वाजविली होती आणि ट्रेन सुरू करण्यासाठी ड्रायव्हरला संकेत दिला होता. डेप्युटी स्टेशन मास्तर आणि प्रवाशांनी मृतकाला ट्रेनमध्ये न चढण्याची सूचना केली होती, परंतु तिने ट्रेनमध्ये चढण्याचा प्रयत्न केला असता ती खाली पडली, तिला दुखापत झाली आणि तिचा मृत्यू झाला. या साक्षीदाराच्या पुराव्याला सुध्दा आव्हान देण्यात आले नाही.

11. या पुराव्याच्या आधारे, विद्वान अधिवक्ता कु. नीरजा चौबे यांनी सादर केले की, हा पुरावा असा निष्कर्ष काढण्यास पुरेसा आहे कि ती मृतकच आहे जिच्या निष्काळजीपणामुळे अपघात झाला आहे. हे मान्य आहे कि मृत व्यक्ती ट्रेन पकडण्याच्या प्रयत्नात असतानाच हा अपघात झाला. अधिवक्ता नीरजा चौबे यांनी सादर केलेल्या निवेदनानुसार रेल्वे कायद्याच्या कलम 123 (सी) अंतर्गत याचा समावेश नाही. ते अनुचित घटनेच्या व्याख्येखाली समाविष्ट करत नाही परंतु ही स्वत: ची दुखापत आहे आणि म्हणून, रेल्वे नुकसान भरपाई देण्यास जबाबदार नाही.

12. दुसऱ्या बाजूने, विद्वान अधिवक्ता श्री. पी. एस. मिराशे यांनी सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने **युनियन ऑफ इंडिया –विरुद्ध– प्रभाकरन विजया कुमार आणि इतर** या केसमध्ये दिलेल्या निर्णयाचा आधार घेतला ज्यामध्ये असे ग्राह्य धरले आहे की, चालत्या रेल्वेगाडीमध्ये चढण्याचा प्रयत्न करणारा प्रवासी खाली पडून मरण पावला, रेल्वेची चूक नव्हती तरीही रेल्वे प्राधिकरण नुकसान भरपाई देण्यास जबाबदार आहे. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने विविध निर्णयांचा विचार केला होता आणि चर्चा केली होती की जर एखाद्या

हितकारक किंवा कल्याणकारी कायद्यात वापरलेले शब्द जे दोन प्रकारे मांडणी करण्यास सक्षम आहेत, जे कायद्याच्या उद्देशाशी आणि ज्या व्यक्तीसाठी हा कायदा करण्यात आला त्याच्या फायद्यासाठी अधिक सुसंगत असेल अशा शब्दांना प्राधान्य दिले पाहिजे. दुस–या शब्दात सांगायचे तर, फायदेशीर किंवा कल्याणकारी कायद्यांचा शब्दशः किंवा कडक अर्थ न लावता व्यापक अर्थ लावला पाहिजे. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने **1866 LRI Ex 265** मध्ये **प्रसिद्ध झालेले रायलँड्स –विरुद्ध– फ्लेचर** या प्रकरणामधील न्याननिर्णयाचा देखील विचार केला होता, ज्यामध्ये वस्तुस्थितीने एक नवीन कायदेशीर तत्त्व तयार केले, जरी विद्यमान कायद्यातून काढलेल्या सादृश्यांवर आधारित असल्याचा दावा केला. रेल्वे कायद्याच्या कलम 123(सी) अंतर्गत 'प्रवाशांना घेऊन जाणाऱ्या रेल्वेगाडीमधून एखादा प्रवासी अपघाताने पडल्यास' त्याचा मर्यादित अर्थ लावून मोठ्या संख्येने रेल्वे प्रवाशांना रेल्वेगाडी अपघातातील नुकसान भरपाई मिळण्यापासून वंचित केले जाईल, असे सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले आहे. आपल्या देशात कोट्यावधी लोक रेल्वेगाडीने प्रवास करतात हे सर्वज्ञात आहे कारण प्रत्येकाला विमान किंवा खाजगी कारमधून प्रवास करणे परवडत नाही. शब्दप्रयोगाला प्रतिबंधात्मक आणि संकुचित अर्थ दिल्याने आपण रेल्वेगाडी अपघातातील मोठ्या संख्येने बळी पडलेल्यांना रेल्वे कायद्यांतर्गत नुकसान भरपाई मिळण्यापासून वंचित ठेवणार आहोत. त्यामुळे, आमच्या मते, 'प्रवाशांना घेऊन जाणाऱ्या रेल्वेगाडीमधून प्रवाशाचे अपघाती पडणे' या वाक्यप्रयोगामध्ये प्रामाणिक प्रवासी म्हणजेच वैध तिकीट किंवा पास घेऊन प्रवास करणारा प्रवासी रेल्वेगाडीमध्ये चढण्याचा प्रयत्न करत असताना आणि त्यादरम्यान खाली पडताना अपघाताचा समावेश होतो. दुसऱ्या शब्दात सांगायचे झाल्यास, शब्दप्रयोगाचा शब्दशः नव्हे तर हेतूपूर्ण अर्थ लावला पाहिजे. **2018(3) TAC 26 मध्ये प्रसिद्ध झालेल्या युनियन ऑफ इंडिया –विरुद्ध– रीना देवी** या आणखी एका निकालात सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने अनुचित घटनेचे पैलू आणि स्वत:चा निष्काळजीपणा किंवा स्वत: ला झालेल्या दुखापतीचा पैलू देखील विचारात घेतला आहे आणि निरिक्षण केले की चालत्या रेल्वेगाडीमध्ये उतरण्याचा किंवा उतरण्याचा प्रयत्न ज्यामुळे अपघात झाला तो 'स्वतःला दुखापत' झाल्याची घटना आहे जेणेकरून कोणत्याही नुकसानभरपाईचा हक्क मिळू नये किंवा कलम 123 आणि 124A अंतर्गत रेल्वेद्वारे नुकसानभरपाई देण्याची जबाबदारी अशी कोणतीही संकल्पना कठोर कायद्याच्या योजनेनुसार लागू होऊ शकत नाही.

सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने विविध न्यायनिर्णयांचा विचार केला आहे आणि कलम 123 आणि कलम 124A चा अर्थ लावला आहे आणि असे मानले आहे की पीडितेला रेल्वेगाडीमध्ये प्रवेश करताना दुखापत झाली आहे. प्रश्न असा होता की, कलम 123(c) अंतर्गत परिभाषित केल्यानुसार एखाद्या 'अनुचित घटनेत' आपण जखमी झालो आहोत, हा त्यांचा दावा कायम ठेवला जाऊ शकतो का किंवा तो कलम 124–अ च्या खंड (बी) च्या तरतुदीनुसार तो समाविष्ट होतो का ? **जोसेफ पी. टी. –विरुद्ध– युनियन ऑफ इंडिया AIR 2014 Kerala (12)** मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णयावर सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने विचार केला आहे, ज्यामध्ये उच्च न्यायालयाने 'स्वतः ला इजा पोहचवली' या संकल्पनेवर चर्चा केली होती. **पुष्पा –विरुद्ध– युनियन ऑफ इंडिया,(2017) III ACC 799 (Bom)** या दुसऱ्या न्यायनिर्णयात एका फेरीवाल्याचा रेल्वेगाडीमध्ये चढताना मृत्यू झाला यावरही चर्चा झाली आणि असे म्हटले की आम्ही वरील मत कायम ठेवण्यास असमर्थ आहोत कारण 'स्वत:ला दुखापत' या संकल्पनेला अशी दुखापत करण्याचा हेतू आवश्यक आहे आणि कोणत्याही विशिष्ट प्रमाणात दुर्लक्ष करणे नव्हे. असे केल्यास योगदानात्मक निष्काळजीपणा निर्माण होईल आणि जे 'त्रुटी नसल्याच्या सिद्धांता'च्या आधारित दायित्वाच्या बाबतीत केले जाऊ शकत नाही. अशा प्रकारे, सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने 'स्वतःला इजा पोहचवली' या संकल्पनेचा अर्थ लावला होता आणि एखाद्या विशिष्ट स्तराचा निष्काळजीपणा हा स्वतःलाच इजा पोहोचवण्यासाठी पुरेसा नाही असे मत व्यक्त केले होते. अशा प्रकारे, सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या विविध निर्णयांच्या पार्श्वभूमीवर, अपीलकर्त्याचा युक्तिवाद म्हणजे ती मृत व्यक्तीच होती जी निष्काळजी होती आणि म्हणूनच ती कोणत्याही नुकसानभरपाईसाठी पात्र नाही, हा युक्तिवाद स्वीकारण्याजोगा नाही. प्रवाशांना घेऊन जाणाऱ्या रेल्वेगाडीमधून एखादा प्रवासी अचानक खाली पडतो या वाक्याचा अर्थ असा आहे की जेव्हा एखादा प्रामाणिक प्रवासी रेल्वेगाडीमध्ये प्रवेश करण्याचा प्रयत्न करतो आणि 'अप्रिय घटना अंतर्गत' समाविष्ट प्रक्रियेदरम्यान खाली पडतो. म्हणूनच, अपीलकर्त्याचा दावा आहे की अर्जदार रेल्वेगाडीमध्ये प्रवास करत नव्हती परंतु मृत व्यक्तीच्या निष्काळजीपणामुळे कथित अपघात झाला आहे त्यामुळे ती नुकसानभरपाईसाठी पात्र नाही, हे टिकण्याजोगे नाही.

13. रेल्वेने मांडलेला आणखी एक युक्तिवाद असा आहे की मृत व्यक्ती प्रामाणिक प्रवासी

नव्हती कारण तिच्यासोबत कोणतेही तिकीट सापडले नाही आणि म्हणूनच ती प्रामाणिक प्रवासी नाही. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने कठोर उत्तरदायित्वाचे तत्व लागू करण्याचे स्पष्टीकरण दिले आहे आणि या कायद्याचा उद्देश विचारात घ्यावा आणि उदारमतवादी अर्थ घ्यावा असे म्हटले आहे. विद्वान अधिवक्ता श्री. पी. एस. मिराशे यांनी **2019 (6) BCR 444 मधील दलित आणि इतर –विरुद्ध– युनियन ऑफ इंडिया,** द्वारा जनरल मॅनेजर, दक्षिण मध्य रेल्वे, सिकंदराबाद या दाव्यातील न्यायनिर्णयावर योग्यपणे विश्वास ठेवला. ज्यामध्ये सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या अनेक निर्णयांचा संदर्भ घेतल्यानंतर या न्यायालयाच्या औरंगाबाद खंडपीठाने असे मत नोंदवले आहे की, केवळ मृतदेहाजवळून रेल्वेगाडीचे तिकीट सापडले नसल्याने, मृत व्यक्ती विना तिकीट प्रवास करत होता असे म्हणता येणार नाही. अप्रिय घटनेदरम्यान तिकीट हरवण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. येथे सध्याच्या प्रकरणातही मृत व्यक्ती रेल्वेगाडी पकडण्याचा प्रयत्न करत होती अशा परिस्थितीत तिकीट गहाळ होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही आणि त्यामुळे तिच्याकडे प्रामाणिक तिकीट नसल्याचा रेल्वेचा युक्तिवाद स्वीकारण्याजोगा नाही. हे मान्य आहे की, सध्याच्या प्रकरणात, ती रेल्वेगाडी पकडण्याचा प्रयत्न करत असताना दिनांक 12.2.2006 रोजी तिचा अपघात झाला हे वादग्रस्त नाही. ती रेल्वेगाडी पकडण्याचा प्रयत्न करत होती आणि त्या वेळी तिला अपघात झाला याविषयी अपीलकर्त्याने वाद घातला नाही. दीपलक्ष्मीचा मृतदेह रेल्वे रुळावर सापडला याबाबत कोणताही वाद नाही. रेल्वेने तपासलेल्या साक्षीदारांनीही अपघाताची नोंद घेतली आहे. जरी त्यांच्या पुराव्यांना आव्हान देण्यात आले नाही, परंतु ती रेल्वेगाडीमध्ये चढत असताना तिला अपघात झाला आणि तिचा मृत्यू झाला, असे दावेदारांच्या दाव्यालाही समर्थन देते.

14. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालय आणि या न्यायालयाचे निरीक्षण हे दर्शविते की सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने स्पष्ट केलेल्या कायदेशीर स्थितीत रेल्वेगाडीत चढताना किंवा उतरतांना दुखापत झाल्यास पीडितेला नुकसान भरपाई मिळेल आणि कायद्याच्या कलम 124A च्या तरतुदी अंतर्गत केवळ पीडित व्यक्तीच्या निष्काळजीपणाचा युक्तिवाद कारणीभूत घटक होणार नाही. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयामुळेही हे सिद्ध झाले आहे की, मृत व्यक्तीने रेल्वेगाडी पकडण्याचा प्रयत्न केला आहे आणि झालेली दुखापत ही स्वतः केलेली दुखापत आहे हे दाखवण्यासाठी पुरेशी नाही, परंतु स्वतः केलेली दुखापत

असल्याचा निष्कर्ष काढण्यासाठी हेतू सिद्ध केला पाहिजे. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने पुढे असेही म्हटले आहे की रेल्वे कायद्याच्या कलम 124 अ अंतर्गत एखादी फौजदारी कृती होण्यासाठी दुसऱ्याचे किंवा स्वतःचे किंवा रेल्वेच्या मालमत्तेचे नुकसान करण्याचा हेतू असला पाहिजे. म्हणून, जरी रेल्वेचा असा दावा आहे की, कलम 124 अ अंतर्गत हा दावा आहे, तरीही हे जाणूनबुजून स्वत:ला दुखापत झाल्याचे दाखवण्यासाठी पुरेसे नाही. मृतकाने आत्महत्या केली आहे हे रेल्वेचे प्रकरण नाही मात्र रेल्वेगाडी पकडताना अपघात होऊन ती जखमी झाली, हे मान्य आहे. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने घालून दिलेला कायदा आणि या न्यायालयाची निरीक्षणे लक्षात घेता, वेगळा दृष्टिकोन बाळगण्याचे कोणतेही कारण नाही. सन्माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाच्या अनुषंगाने रेल्वे दावेदारांना नुकसान भरपाई देण्याची जबाबदारी रेल्वेची आहे कारण दावेदारांनी हे सिद्ध केले आहे की मृतक रेल्वेगाडी पकडण्याचा प्रयत्न करत असताना अपघात झाला होता आणि रेल्वे कायद्याच्या कलम 123 (सी) (2) अंतर्गत समाविष्ट आहे.

15. विद्वान अधिवक्ता श्री. पी. एस. मिराशे यांनी असेही सादर केले की, दिनांक 22 डिसेंबर 2016 रोजी जारी केलेल्या अधिसूचनेच्या अनुषंगाने दिनांक 1.1.2017 पासून भरपाईची रक्कम रु.8,00,000/– पर्यंत वाढवण्यात आली आहे.

16. तथापि, नुकसानभरपाईच्या वाढीव रकमेवर कोणत्याही व्याजासाठी दावेदार पात्र नाहीत, असे विद्वान अधिवक्ता नीरजा चौबे यांनी सांगितले.

17. विद्वान अधिवक्ता श्री. पी. एस. मिराशे यांनी **युनियन ऑफ इंडिया –विरुद्ध– वेंकटराव तडकळस्कर (मयत), तर्फे कायदेशीर वारसदार विधवा शांताबाई प्रभाकरराव तडकळस्कर, 2020 (3) Mh. L. J. 227** चा आधार घेतला, ज्यामध्ये या न्यायालयाने वाढीच्या पैलूचा विचार केला होता आणि अधिसूचनेनुसार नुकसान भरपाई 4 लाख रुपयांवरून 8 लाख रुपयांपर्यंत वाढवण्यात आली आहे.

18. वरील निर्णय लक्षात घेता वेगळा दृष्टिकोन बाळगण्याचे कोणतेही कारण नाही. सध्याच्या प्रकरणातही दावेदार वाढीव नुकसानभरपाईसाठी पात्र आहे, अपील फेटाळण्यास पात्र आहे. त्यामुळे खालील आदेश पारित करण्यात येत आहे.

<u>आदेश</u>

(i) याचिका फेटाळली जाते.

(ii) रेल्वे दावा न्यायाधिकरणाने दिनांक 24.07.2009 रोजी पारित केलेला निकाल सुधारित केला जातो आणि त्याद्वारे अपीलकर्त्याला असे निर्देश देण्यात येते की न्यायनिर्णयाची प्रत मिळाल्यापासून 60 दिवसांच्या कालावधीत उत्तरवादींना यापूर्वी अदा केलेली रक्कम वजा करून रुपये 8,00,000/– नुकसान भरपाई द्यावी.

(iii) अशा तऱ्हेने अपील निकाली काढली जाते.

(उर्मिला जोशी–फाळके, न्यायमूर्ति)

<u>अस्वीकरण</u>

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".